

Eve V. Clark: *Language in Children (Routledge Guides to Linguistics)*

(London–New York: Routledge, Taylor & Francis Group. 2016. 162. p.)

A *Language in Children* 'útkönyvnek' az a fő mondanivalója, hogy a gyermekek valójában a körülöttük lévő felnőttektől, azaz gyakorlottabb beszélőktől sajátítják el az anyanyelvüket. Ez persze nem egyfajta utánzása a felnőtt beszélők produkciójának, mindinkább a gyakorlottabb beszélők **visszacsatolásán** keresztül működik a nyelvsajátítás. Ahhoz, hogy a gyermekek elsajátítsák anyanyelvüket, a **visszacsatoláson** kívül még két dologra van szükségük: **hallaniuk** kell a célnyelvet, és **gyakorolniuk** kell azt, amit már tudnak. A *Language in Children* bepillantást nyújt azokba a folyamatokba, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a gyermekek elsajátítsák anyanyelvüket, kezdve a hangok felismerésétől addig, amikor már képesek lesznek komplex beszélgetéseket folytatni.

Eve V. Clark a Stanford Egyetem professzora, a *Language in Children*, valamint számos nyelvsajátításról szóló szakkönyv szerzője, mint amilyen a *First Language Acquisition*, *The Lexicon in Acquisition* és a *Psychology and Language*.

A tíz fő fejezet közül az elsőben Clark bemutatja, hogy honnan és hogyan sajátítják el a gyermekek az anyanyelvüket. Az első néhány szó megértése körülbelül 8-10 hónapos korban kezdődik, de ezek produkciója 11-12 vagy később, 20 hónapos korban figyelhető meg. Ezek után a gyermekek hosszabb kifejezéseket használnak, így elkezdik kombinálni a gesztusokat a szavakkal, majd 14-15 valamint 18-22 hónapos korban már több szót produkálnak egyszerre. A következő lépés az olyan grammatikai formatívumok szavakhoz való illesztése, mint amilyen az angol *-s*, *of*, *in*. Ez utóbbi lépés sok időbe telik, viszont amint megtanulnak három vagy annál több szót kombinálni, képesek lesznek a nyelvvel komplexebb konstrukciók megalkotására. Ez a leírás hasznos lehet azon tanulók számára, akik korábban még nem találkoztak ezzel a témával, így képet kapnak arról, hogy nagy vonalakban miként működik a nyelvsajátítás, és ez miként áll kapcsolatban az egyes életkorokkal.

A szerző bemutat négy fő nyelvsajátítási elméletet, melyeket azután sorra elvet. Az első elmélet (i) a behavioristáktól származó megközelítés, mely szerint a felnőttek tanítják a gyermekeket az anyanyelvükre, méghozzá úgy, hogy mintegy megerősítik azokat a gagyogás periódusa során produkált hangokat, melyek a gyermek anyanyelvéhez tartoznak, és nem vesznek tudomást azokról a hangokról, amelyek nem tartoznak az adott nyelvhez. A gyermekek a megerősítésre került hangokból állítják majd elő a szavakat és később a komplex konstrukciókat. Azok az alakok, amelyeket a felnőttek nem erősítenek meg, nem maradnak hosszú

életűek. Ezen elmélet alapján a gyermekek nyelvi tévesztéseinek rövid életűeknek kellene lenniük, viszont azt már bebizonyították, hogy a gyermekek hetekig, akár hónapokig képesek konzisztens, nem felnőttzerű, hibás alakokat produkálni. A második elmélet szerint (ii) a gyermekek egyszerűen utánozzák azt, amit a felnőttektől hallanak. Ha ez így lenne, akkor ebben az esetben sem lennének hosszú életűek a gyermekek hibái, valamint nem tartana ilyen sokáig (másfél éves korig) két szót kombinálni egymással. A harmadik elmélet (iii) a 60-as években bontakozott ki, ez azt állítja, hogy a felnőttek látszólag nem töltenek be semmilyen szerepet a gyermek nyelvelsajátításában, mivel nem adnak **visszacsatolást**, illetve nem javítják ki a gyermekek hibáit. Azért nem szükséges a **visszacsatolás**, mivel azt feltételezik, hogy a nyelv maga (legalább is a nyelvtan) velünk született tulajdonság. Ezen elmélet támogatói is megegyeznek abban, hogy a célnyelv szavait a gyermekeknek hallaniuk kell valahonnan. Tehát a gyermekeknek meg kell tanulniuk a szavakat, viszont a nyelvtan a kezdetektől fogva kíséri őket. Clark ennek a hipotézisnek azon állításával vitatkozik, hogy a gyermekek ne kapnának **visszacsatolást** a felnőttektől, ami az ő elméletének alapja. A negyedik (iv) és egyben utolsó gyakran említett elmélet arra, hogy a gyermekek honnan sajátítják el az anyanyelvüket az, hogy amint a gyermek óvodába kerül, az ottani óvónőktől, dadáktól tanulja a nyelvet. Ez persze azért nem állja meg a helyét, mivel a gyermekek úgy kerülnek be ezekbe az intézményekbe, hogy már valamilyen szinten beszélnek. Clark fő állítása az, hogy a gyermekek a körülöttük lévő felnőttek **visszacsatolása** által sajátítják el az anyanyelvet, amit persze hallaniuk és gyakorolniuk is kell ahhoz, hogy ők maguk is gyakorlott beszélőkké váljanak.

Első lépésben a gyermekeknek hallaniuk kell az anyanyelvük hangjait, amelyeket meg kell különböztetniük egymástól, majd a hangok után a szavakat kell megtanulniuk elkülöníteni egymástól. A hallott szavakat eltárolják a memóriájukban, viszont amikor észreveszik, hogy az eltárolt alak és a felnőttek által használt forma különbözik egymástól, annyit tesznek, hogy a tárolt formát kicserélik az új alakra. A tárolt elemnek eléggé flexibilisnek kell lennie ahhoz, hogy az felismerhető legyen különböző nemű, korú és dialektusú emberek beszédében. A korai produkcióra jellemző, hogy a gyermekek egyszótagú CV kombinációkat alkotnak attól függetlenül, hogy milyen hosszú a felnőtt verzió. Más szóval a komplex formáknál **templátumokat** használnak, amelyekbe nemcsak egy, hanem akár több szó is beleillhet. Ebben a szakaszban nemcsak a kétnyelvű gyermekeknél nehéz megmondani, hogy azok melyik nyelvet használják, hanem az egynyelvű gyermekeket is nehézkes megérteni. A gyermekeknek ugyanis két dolgot kell megvalósítaniuk a nyelvelsajátítás során; érthetővé kell tenniük magukat, és konzisztensen kell használniuk a nyelvet. Mivel ez ebben a szakaszban nem valósul meg, ezért nagyon sokat kell gyakorolniuk. Nemcsak a szavak produkcióját kell gyakorolniuk, hanem azt is, hogy miként tulajdoníthatnak a szavaknak jelentéseket. Először a **fast mapping** módszerét használják, ami azt

jelenti, hogy kezdeti jelentést adnak az adott szónak, és elkezdik ebben a formában használni az adott alakot. Amikor viszont rájönnek, hogy a felnőttek nem abban a jelentésben használják a szót, tudják, hogy több információ kell az adott szóról. Jellemző, hogy először túláltalánosítják a szavak jelentését (pl. minden négylábú emlős kutya), de amint többet tudnak meg a szavak jelentéséről, a túláltalánosítás elhalványul. Nem elég csupán tudni a szavak jelentését, mivel vannak olyan pragmatikai elvek, amelyek használatával hatásosabbá tudjuk tenni a kommunikációnkat. Ezek segítségével relevánssá, őszintévé, érthetővé tudjuk tenni a beszédünket, valamint annyi információt adunk csak a hallgatónak, amennyi éppen szükséges (Grice maximái). A maximákon kívül van még két elv, melyek segítségével relevánsabbá tudjuk tenni a beszédünket, mégpedig a **konvencionalitás** és a **kontraszt**. Az első elv szerint a beszélő észreveszi, hogy a beszélőközösségben léteznek **konvencionális** formák, amelyeket használnia kell (a megfelelő szót kell használni a megfelelő szituációban). A **kontraszt** pedig azt jelenti, hogy a formák különbsége a jelentések különbségét eredményezi, viszont egyetlen formának lehet több jelentése is (pl. *fej* mint testrész, vagy *egy testület feje*, *egy fej káposzta* stb.) Megállapítható, hogy a gyermekek már a nyelvelsajátítás korai szakaszában használják mindkét elvet.

Az első konstrukciók jellemzően főnevek és igék. Kezdetben a gyermekek olyan eseményekről beszélnek, amelyeknek ők maguk az ágensei, később olyan eseményekről is elkezdnek beszélni, amelyek más egyénnel történtek meg. Az igék általában egyetlen formában jelennek meg, majd a gyermekek észreveszik, hogy vannak olyan igék, amelyeket a felnőttek gyakran egyfajta formában használnak (pl. az angol cselekvés igék, *-ing-es* igék). Így a kezdeti egyszerű jelen idő használata megváltozik, és megtanulják hogyan csoportosítsák az igéket, ugyanis vannak állapot-, cselekvés-, eredmény- és teljesítményigék (Vendler igeosztályai). A főnevek kezdeti produkciójára jellemző, hogy konzisztens determinánssal használják őket (*the dog, this table, a cat* stb.), később rájönnek arra, hogy a determinánsok a főnevek előtt változhatnak (*the dog, a dog, this dog*). Az olyan nyelvek esetén, melyeknél a névelőt és főnevet egyeztetni kell (pl. spanyol, német), a gyermeknek sok időbe telik megtanulni az egyeztetés szabályait.

A kérdések elsajátításáról azt állítja a szerző, hogy az **eldöntendő kérdéseket** előbb sajátítják el a gyermekek, mint a **kérdőszavas kérdéseket**, amelyek fajtáit fokozatosan tanulják meg, attól függően, hogy mennyit hallják őket a felnőttektől. Az angol esetén az is időbe telik, hogy segédigéket adjanak a mondatokhoz, majd megtanulják az alany és segédige inverzióját. A **tagadás** elsajátítása nagyon hasonlít a kérdések elsajátítására; először ugyanis a *no*-t használják és megismélik a felnőttek állítását/kérdését, majd csak ezután sajátítják el a mondatbelseji negációt a segédigékkel (*don't, can't*), végül megtanulnak bánni az olyan kifejezésekkel, mint amilyen a *neither, never, nobody*. Ehhez persze az szükséges, hogy tudják, mit jelentenek ezek a szavak és azt is tudják, hogy mi a pozitív és

negatív állítások közötti reláció. A **vonatkozó mellékmondatokról** azt írja a szerző, hogy először a gyermekek jellemzően egymás mellé helyeznek két tagmondatot, majd fokozatosan sajátítják el a vonatkozó névmások használatát. A **számok** és **kvantorok** elsajátításához is sok gyakorlás szükséges. A gyermekeknek három módszere létezik a pluralitás jelölésére, vagy a *több* vagy pedig a *kettő* kifejezéseket használják, illetve reduplikálhatják a főneveket. Általában a második módszer a leggyakoribb a gyermekek körében, majd csak később sajátítják el a plurális szuffixumok használatát. A **kvantorokkal** kapcsolatban az a probléma merül fel, hogy a gyermekeknek nehéz arra rájönni, hogy a *néhány* és *mind* skaláris alternatívák, amelyeket a kontextusban kell azonosítaniuk, így a kvantorok gyakorlása is sok időbe kerül. A **határozókkal** kapcsolatban az is megfigyelhető, hogy a gyermekek viszonylag korán kezdenek beszélni a térről deiktikus helyhatározókat használva, viszont az időre viszonylag későn kezdenek el referálni. A gyermekek mondatmegértése két dologtól függhet, az egyik az **említés sorrendje**, vagyis az először említett esemény előbb történt az időben, mint a második, a másik pedig a **tagmondati sorrend**, tehát a főmondat mindig legyen a mellékmondat előtt. Az is jellemző a korai mondatelsajátításra, hogy a gyermekek előbb sajátítják el a mellérendelést, mint az alá- és fölrendelést. A **feltételes mondatok** megértése is sok időbe telik, hiszen az angolban sokféle igeidő szükséges ezek létrehozásához, valamint meg kell különböztetni egymástól a feltételes és biztos eseményeket. Ez a *when* és *if* használatával történik, ugyanis a biztos eseményeket angolul a *when*-nel, a bizonytalanokat az *if*-fel lehet kifejezni. Mindez nagyon hasonlít a magyar *amikor* (*Amikor meggyógyulsz, meglátogatlak.*), és *ha* használatára (*Ha meggyógyulsz, meglátogatlak.*). Ebből is látszik, hogy a gyermekeknek mennyire összetett feladatot kell teljesíteniük ahhoz, hogy elsajátítsák az anyanyelvüket.

Clark azt is bemutatja, hogy a felnőttek milyen fontos szerepet töltenek be a felnőtt-gyermek interakciókban. Amikor a felnőttek észreveszik, hogy a gyermekek valamennyire már értik őket, megváltozik a beszéd módjuk; lelassítanak, rövidebb megnyilatkozásokat tesznek, hosszabb időre megállnak a megnyilatkozások között, sokáig várnak a gyermekek válaszára, kevés beszédbeli hibát követnek el és nagyon sokat ismételnék. Nemcsak a beszéd módjukat változtatják meg, hanem a tartalmat is; az **itt-és-most**-ra fókuszálnak (mi az, ami ebben a pillanatban történik), **közös figyelmet** létesítenek a gyermekkel, ami azért jó, mivel ez az, ami segíti a gyermekeket abban, hogy jelentést tulajdonítsanak az ismeretlen szavaknak. A felnőttek sokszor **alátámasztják** a gyermek mondanivalóját, ami tulajdonképpen azt jelenti, hogy együtt mesélnek el egy történetet, így a gyermeknek nem kell magától hosszú mondatokat produkálnia, hanem elég csupán egy-egy szóval hozzájárulnia a közös történet meséléséhez. Az idősebb gyermekek pedig a **közös figyelemmel** és **együttes jelenléttel** már tudnak a beszélgetéshez szükséges **váltásokat** és a hallgatóval együttes **közös háttérrel** létrehozni. Ennek ellenére a

gyermek részvétele egy hosszú beszélgetésben sok problémát tartogathat: a többiek gyorsabbak, mint ők, de ha mégis sikerül a produkciójuk, akkorra az már irrelevánsá válik. A kérdés-válaszok esetén pedig a gyermekeknek meg kell érteniük a kérdést, meg kell tervezniük és el kell kezdeniük a választ, mielőtt a kérdés befejeződik. Ezek mellett még azt is tudniuk kell, hogy mikor kezdjenek el válaszolni.

A célnyelv gyakorlására nagyon jó módszer a játék. A gyermekek különböző hangnemeket használnak különböző szerepek megszemélyesítéséhez, amelyeket idővel hozzá tudnak igazítani a különböző szerepekhez az adott egyén nemét, korát, státuszát illetően. Nemcsak a szüleiket és az otthoni eseményeket imitálják, hanem később az óvodát, az iskolát, az orvosi szoba eseményeit, ez utóbbi esetén olyan szavakat használva, mint *röntgen, orvosi, törés* stb. Jellemző, hogy egyetlen gyermek akár több hangnemet is produkálhat, tehát játék közben több személyt is képesek megszemélyesíteni. Nemcsak a játék, hanem a mese is fontos szerepet tölt be a gyermekek nyelvi fejlődésében. Ők maguk is előszeretettel mesélnek és sokszor hasonlítják össze a saját meséiket a felnőttek történeteivel. Először persze a mesék igen minimálisak, nem tartalmazzák azokat a feltételeket, amelyek koherenssé teszik a történetet; még nem váltanak nézőpontot, de a nyelvelsajátítás során megtanulnak összefüggő történetet létrehozni olyan kifejezéseket használva, mint például az *egyszer volt, hol nem volt*, amelyek nem tartoznak szorosan a mindennapi élethez szükséges kifejezésekhez. Innentől kezdve már megtanulják megkülönböztetni a figyelem fókuszában álló eseményeket a háttérben zajló történésektől, és képesek lesznek koherens, különböző nézőpontból szóló történeteket létrehozni.

Eljutottunk az első szavak kezdeti megértésétől odáig, hogy a gyermekek képesek lesznek saját történeteket alkotni, illetve részt venni a hosszabb beszélgetésekben. Arról is szól a szerző, hogy miként zajlik két nyelv egyidejű elsajátítása. A kétnyelvűek nyelvelsajátítása sokban hasonlít az egynyelvűek módszeréhez. Először nekik is meg kell különböztetni egymástól a beszédhangokat, csak hogy nekik két nyelvi rendszer hangjaival van dolguk egy időben. Az első szavak produkciója során a gyermekek általában az egyik nyelvet használják. Szükségszerű, hogy az egyik nyelv domináns nyelv legyen, majd nem sokkal azután megjelenik a második nyelv is. Sokszor kérnek a gyermekek **szópárokat** a felnőttektől, vagyis arra kéri őket, hogy adják meg ugyanazon szó mindkét nyelvi változatát is. Jellemző a nyelvi keverés, illetve a kódváltások, ez utóbbi a felnőtt kétnyelvű beszélők egyik jellemvonása is egyben. Az is gyakran előfordul, hogy a gyermek kivesz egy-egy inflexiót vagy funkciószót az egyik nyelvből, és azt a másik nyelvben lévő igékkel, főnevekkel kombinálja. Természetesen itt is központi szerepe van a felnőttek **visszacsatolásának**, hiszen így nemcsak a szavakhoz társított jelentéseket, illetve a hibás formák kiküszöbölését tanulják meg, hanem azt is, hogy mely forma mely nyelvhez tartozik. Az is jellemző a kétnyelvű

gyermekekre (ahogy a felnőttekre is), hogy egy adott beszélővel egy adott nyelven kommunikálnak, ha pedig egy idegen beszélő egyértelmű jeleket ad arra, hogy nem érti, amit a gyermek mond, akkor automatikusan átvált a másik nyelvre. A kétnyelvű és egynyelvű gyermekeknek ugyanannyi idejük van megtanulni mindkettő avagy egyetlen nyelvet, így voltak arra irányuló kísérletek, hogy kiderítsék, vajon a két csoport hány szót tud produkálni mindkét avagy az egyetlen nyelvéből. Azt találták a kutatók, hogy az egynyelvű gyermekekhez képest a kétnyelvűek valamennyivel kevesebb szót produkálnak az egyik nyelvükön. Ezért tulajdonképpen három dolog történhet a kétnyelvű gyermekekkel: egyrészt a domináns nyelvüket fogják használni, viszont egészen jól megértik majd a másik nyelvük mondatait; másrészt pedig kialakul a két nyelv használati köre, tehát az egyiket az iskolában/munkában használják majd, míg a másikat otthon. A harmadik dolog, ami a kétnyelvűekkel történhet, az az, hogy az egyik beszélőhöz az egyik, a másik beszélőhöz a másik nyelvükön szólnak. A második nyelvet idősebb korban tanulni nagyban különbözik attól, amikor a két nyelvet gyerekkorban sajátítják el a beszélők. Utóbbi esetben körülbelül 10 órán át tanuljuk az anyanyelvünket 1-től 4 éves korig. Egy második nyelv idősebb korban való tanulása viszont sok nehézséget eredményez: már kompetens beszélői vagyunk egy nyelvnek, miközben nem vagyunk a célnyelvnek kitéve az osztálytermen kívül, nincs annyi lehetőségünk a gyakorlásra, és nem kapunk **visszacsatolást** a gyakorlottabb beszélőktől. Sem a tanárok, sem pedig a nyelv más beszélői nem adnak elegendő **visszacsatolást** időhiány miatt, valamint azért, mivel elég, ha megértik a beszélő szándékát, még akkor is, ha nem a helyes formát alkalmazza.

Abban az esetben, amikor a nyelvi fejlődés eltér a normális fejlődéstől, a gyermekek a paradigmák, a szókincs és a rendhagyó igék elsajátítása során specifikus nyelvi eltérést mutatnak. Azt már bebizonyították, hogy a nyelvelsajátítás kapcsán specifikus gének és agyi területek is érintettek. Ahhoz, hogy részletes képet kapjunk arról, hogy miként működik a nyelvelsajátítás, szükséges a **természet (nature)** és **nevelés (nurture)** kölcsönhatásának feltérképezése, emellett az is, hogy általában hogyan dolgoznak együtt az agyban a különböző nyelvi területek, valamint a gyermekek által mutatott fejlődési útvonal feltérképezése. Így ahhoz, hogy többet tudjunk meg a nyelvelsajátításról, az átlagos és attól eltérő esetet kell összehasonlítani.

Konklúzióként az mondható el, hogy sok tényezőtől függ a gyermekek anyanyelv-elsajátítása, egyrészt elemezniük kell a beszéd folyamatot, hogy megtalálják a szavakat, amiket később a memóriájukban tárolnak, másrészt ki kell találniuk, hogyan használják a szavakat, és azok mit jelentenek, végül pedig ellenőrizniük kell a saját beszédüket. Ezen felül az anyanyelv-elsajátítás közben szociális és kognitív faktorok is közrejátszanak a forma/jelentés megformálásában. Tehát a gyermekeknek **hallaniuk** kell az adott nyelvet, **gyakorolniuk** kell azt, és a felnőttek **visszacsatolása** is szükséges ahhoz, hogy a helyes alakot sajátítsák el.

Összefoglalva: a könyv bemutatja a nyelvelsajátítás kezdetét (nézés, rámutatás, gesztusok) az egyszavas, majd a kétszavas perióduson keresztül addig, amíg a gyermekek szintaktikai elemeket adnak a szavakhoz, végül pedig képesek lesznek komplex beszélgetést folytatni. Úgy gondolom, hogy a *Language in Children* elérte a célját: általa betekintést kapunk a nyelvelsajátítás folyamataiba, emellett a szerző olvasmányokat is nyújt arra az esetre, ha többet szeretnénk tudni a nyelvelsajátításról. A könyv főleg egyetemistáknak íródott, akik vélhetőleg először találkoznak ezzel a témával. A *Language in Children* valójában egy jéghegy csúcsának tekinthető: összefoglalót ad a témáról sok-sok példával és kísérlettel szemléltetve a jelenségeket, valamint arra késztet minket, hogy többet olvassunk a nyelvelsajátítás témájáról.

LANGÓ-TÓTH ÁGNES

PhD hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem
tudományos segédmunkatárs, MTA nyelvtudományi Intézet
tothagi890330@gmail.com